

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מבוארים ומורחבים כלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת קרח - גיליון מס' 59

תפילה בשטח פתוח - ליד כותל המערבי, עצרות תפילה, טיולים, ומנייני 'קורונה'

(שבדרום אמריקה ובעוד מקומות בחו"ל המצב עדיין קשה מאוד רח"ל - שהקב"ה ישלח רפו"ש בקרוב לחולי עמו ישראל)

מקור העניין בדברי הגמ'

בגמ' (ברכות דף לד: - בסוף פרק החמישי) איתא אמר רב כהנא חציף עלי מאן שמתפלל בבקעה (שדה או רחוב, ובספר הערוך ובהרבה ראשונים הגירסא הוא 'פתקא' ולא 'בקתא').

ולכאורה נלענ"ד ב'פשטות', שדברי גמ' זו היא המשך לדברי הגמ' שלפני כן, שכתוב שם שלא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות - והסיבה לזה הוא בזה שהוא מסתכל כלפי שמים זה גורם לו לכוון לבו לשמים, ולבו נכנע (רש"י - שם, אך ברבינו יונה מבואר סיבה אחרת, והוא שהאור מהחלונות מיישב את דעתו וכך מתפלל טוב יותר), ועל זה באה גמ' דידן לומר שאף שצריך להתפלל במקום שיוכל להביט בו לשמים (וכדי להכניע בכך את לבו), לא יחשוב שמשום כך אפשר ואולי אף עדיף להתפלל במקום פתוח לגמרי - וכדי שיוכל להסתכל יותר לשמים, קמ"ל שתפילה שהיא לגמרי בחוץ אינה גורמת יותר להכנעת לבו, ואדרבה ההכנעה הראויה בשעת התפילה באה לו לאדם רק כאשר הוא עומד בתוך הבית במקום

שיכול לראות דרך החלונות את השמים. והייתי 'מגדיר' את זה כך, שהאדם צריך להרגיש מוגבל, וזה הוא מקבל מהתפילה בפנים, אך צריך ג"כ לדעת שהקב"ה אינו מוגבל כלל והאדם הוא שפל לעומתו, וזה יש לו מההסתכלות בשמים דרך חלונות הבית, ולכך צריך את שניהם, היינו התפילה בפנים כדי להרגיש את אימת המלך, אך עם חלונות שיוכל להסתכל בהם - כדי לעורר את כוונתו בעת הצורך, וכדי להכניע את לבו יותר.

ותיתי לי שאח"כ מצאתי שכתב המהרש"א (ברכות שם) 'מפורש' כדברינו, וז"ל: 'באין חלונות הוי ליה מקום סתום, כאלו אין משם מקום לתפלתו לעלות, דמהאי טעמא קאמר לעיל (ברכות לב:) רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא (יום מעונן) וכו', ואם תאמר ביותר פרוץ כגון בבקעה הוא מעולה ביותר לעלות משם תפלתו מכל צד באין מפסיקו, ועל כרחך סמך לו המאמר - דאינו כן, אלא חציף עלי מאן דמצלי בבקעה' וכו'. ועיין בהערה*.

א. יסוד הדין של תפילה במקום עם חלונות

כבר הקשה המגן אברהם שאם צריכים שיהיו עיניו למטה בעת התפילה (כדאיתא בשו"ע סימן צה סעיף ב עפ"י הגמ' ביבמות דף קה:), מזה יועילו החלונות בבית הכנסת. **ובבית יוסף** (סימן צה סעיף ב) כבר הקשה כן, והביא מהמהר"י אבוביב שמחמת קושיא זו פירש רבינו יונה את הגמ' בברכות שהחלונות הוא מחמת רבוי האור ולא כמו שפי' רש"י שהוא מחמת שיוכל לשמים להכניע לבו, וא"כ אין שום סתירה לדין זה של חלונות לדין זה שעניני צריכין להיות למטה בשעת תפילה - כי הרי אפילו אם עיניו למטה אפשר ליהנות מהאור - היינו לקיים דין זה של חלונות, ואין צריך להסתכל מחוץ למקומו - היינו לקיים דין זה של עיניו למטה. אך הבית יוסף עצמו תירץ לפירוש רש"י שיש לומר שמה שכתב שיוכל לשמים לגבי החלונות אינו רוצה לומר שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן התפילה, אלא שעל דרך העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו, וא"כ זה אינו סותר את הדין שעניני צריכות להיות למטה בשעת התפילה. ובאור דבריו, שצריך להתפלל במקום כזה שאף אם יגביה עיניו בשעת התפילה בהעברה בעלמא, מיד ייראה לנגד עיניו מראה השמים שיכניע את ליבו, ורואים מדבריו שהלכה זו באה לעזור למי שבטעות הגביה את עיניו בעת התפילה, שעכשיו מחמת שרואה את השמים דרך החלון מיד יחזור לכוונתו. והמג"א תירץ שתכלית החלונות לפי רש"י הוא למתי שנתבטלה כוונתו, שאז יסתכל דרכם כדי שיעוררו אותו שוב בכוונה, ולכך זה אינו סותר את הדין של עיניו למטה, כי הרי אם נתבטלה כוונתו כבר הוא צריך משהו לחזק אותו שוב, וזה הוא יכול לקבל דרך החלונות, וזה דומה לתירוץ הבית יוסף אך המג"א מדבר על בן אדם שנתבטלה כוונתו כבר והחלון יעזור שוב לכוון, והבית יוסף מדבר על מי שבטעות הסתכל מחוץ למקומו ולא למטה שמראה השמים מבעד לחלונות יעזור לו. והייתי חושב שיש צורך להסתכל בחלונות לפני שהוא מתפלל וכדי להכניע את לבו לפני התפילה, ולא בשעת התפילה ממש, וא"כ לא קשה מידי שצריך שיהיו עיניו למטה בשעת התפילה. ותיתי לי שאח"כ מצאתי שכן כתב הב"ח (סימן צ סעיף ג) בפירוש.

ובעת כתיבת שורות אלו עומדים בעזרי"ת להתקין החלונות בבית מדרשינו 'קהילת שמחת התורה' - ביתר ב', ושאלו אם לשים חלונות שקופים או חלביים, ולכאורה לדברי רבינו יונה שטעם החלונות הוא מחמת ריבוי אור, יש יותר עניין שיהיה החלונות שקופים שביאור יותר אור ויגרמו יותר יישוב הדעת, אך יש לומר שאפשר לקיים את הדין אף אם חלונות חלביים ג"כ, ודי באור זה לקיים דין זה אף שהוא פחות אור, ולפעמים ריבוי אור השמש אף מפריע לאנשים - ופשוט. והיה נראה שאף בחלון שכשהוא סגור אינו מכניס אור בעצמותו כלל, לכאורה עצם זה שאפשר לפתחם ואז יביאו אור די בזה לפי דברי רבינו יונה - ופשוט. ועוד יש לדון בדבריו האם צריכים דווקא אור השמש - וכאילו שיש ייחודיות באורה כדי ליישב דעתו, או שבזמנינו שיש אור חשמלי וכו', עצם זה שיש 'בפועל' אור די בכך (ותמיד כדאי להשקיע בבית מדרש שיהיה אור נעים ומואר טוב וכדי להקל על הלומדים ומתפללים, והרי אם מתפללים ולומדים ומצב התאורה קשה על עיניהם יש בזה הפסד גדול. ועיין בספר החינוך מצוה צח - עריכת נרות המקדש שכתב וז"ל: 'משרשי המצוה שצונו השם יתברך להיות נר דולק בבית הקדוש, להגדלת הבית לכבוד ולתפארת בעיני הרואים, כי כן דרך בני אדם להתכבד בבתיהם בנרות דולקין, וכל ענין ההגדלה בו [בבית המקדש] כדי שיכניס האדם בלבו כשיראהו מורא וענוה, וא"כ כאשר רואים בית הכנסת שהוא מקדש מעט שמוארת בצורה יפה ומכובדת זה ג"כ מכניס מורא למקום). ולדברי רש"י שטעם החלונות הוא מחמת זה שצריכים להסתכל לשמים להכניע לבו, בהרבה החלונות אין רואים השמים, אך אף לפי דבריו אפשר לפתוח החלון - ופשוט. ובגלל שלא תמיד אפשרי לפתוח החלונות במקומות כאלו מחמת הקור והחום וכו', וגם בחלונות החלביים ביותר אין רואים את השמים בכלל, לדעתי היה 'קצת הידור' לדברי רש"י לעשות חלונות שקופים, וגם מקיימים בזה את הרבינו יונה, אך יש לסדר אותם באופן שאין ריבוי אור וחום שמפריע למתפללים, ופשוט. אך יש לעשות אותם באופן שלא יהיה אפשר להסתכל מהם אל הרחוב ממש וכו', לראות דברים שיפריע לכוונתו, שהוא בדיוק ההיפך מכל הכוונה שיצטרכו חלון, ופשוט. **וברמב"ם** (הלכות תפילה פרק ה הלכה ו - וכן נפסק כלשון זה בשו"ע סימן צ סעיף ד) כתב שצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן. ומבואר שסיבת החלונות הוא מפני ירושלים, אך עיין בערוך השלחן (שם) שכתב שהכל אחד, דכשיסתכל כלפי שמים כנגד ירושלים יותר יכוין ולבו נכנע, ושכן משמע מדברי הרבינו יונה שהביא נמי טעם זה וכתב 'רוצה לומר

ועיין להלן במה שנביא מהרש"ש שלמד ששני גמרות אלו הם המשך וקשורים אחד להדדי - ומה שכתב לחדש עפ"י זה.

'דיוק' בדברי הגמ' - השמטת רמב"ם רא"ש והרי"ף דברי גמ' אלו

בעת כתיבת דברים אלו - אחרי כמה פעמים שלמדתי גמ' זו, יצא לי דבר 'חדש' להקשות מה שבפעמים ובשנים הראשונים לא שמתי לב לדבר זה, והוא שלשון זה שאמר רב כהנא 'חציף עלי' נראה שאין זה איסור לגמרי, ומאידך אם אין זה איסור לגמרי איך הביאו הטושו"ע דברים אלו להלכה (עיין להלן).

ובאמת הרמב"ם והרי"ף והרא"ש השמיטו דין זה להלכה, וכבר תמזה עליהם במעדני יו"ט (ברכות פרק חמישי - עיין שם שתמזה על הרא"ש והרי"ף), ואולי מחמת 'דיוק' זה גופא השמיטו, שהרי רק כתב 'חציף עלי' - וכאילו בא לומר שזה קפידא שלו ולא שבא להורות או לומר שזה ההלכה לרבים. ולאלו שכן הביאו דבר זה להלכה, יש לומר שהם למדו את מאמר זה 'מעין' מה שאיתא בגמ' (נדה דף יז.) 'אמר רבי שמעון בן יוחאי ארבעה דברים הקב"ה שונאן, ואני איני אוהבן' (הנכנס לביתו פתאום - ואין צריך לומר לבית חבירו, האוחז באמה ומשתין מים, המשתין מים ערום לפני מטתו, ומשמש מטתו בפני כל חי). והקשו המפרשים שם, שאם הקב"ה שונאם למה רשב"א אמר ש'אינו אוהבן', ותיירץ הערוך לנר (נדה - שם) שרשב"א בענוותנותו אמר שלא הגיע למדרגת שנאה לאנשים אלו כפי שהיה ראוי להיות, ואמר על עצמו שרק אינו אוהבם. ואולי בגדון דידן אפשר לומר שגם כאן בודאי אם לא היה 'גרר' של איסור לפני הקב"ה לא היה מקום לרב כהנא לומר 'חציף עלי', ורק מחמת שאצל הקב"ה זה גם חצוף ואולי אף יותר מזה, לכך אמר כן, ולכך למדו פוסקים אחרים שזה כן דבר שהוא הלכה לכו"ע, וצ"ע א"כ למה לא הביא רב כהנא מקור לדבריו, ואולי הוא מחמת 'סברא' גרידא (ועיין להלן במה שגדון בסברות האיסור).

אך אח"כ ראיתי שהרמב"ם (הלכות תשובה פרק ב הלכה ה) הביא את דברי הגמ' בברכות שלאחר הלכה זו להלכה - היינו מה דאיתא בגמ' שם 'ואמר רב כהנא חציף עלי מאן דמפרש חטאה'. אך הרי"ף והרא"ש לא הביאו דברי גמ' זו להלכה. וא"כ לכאורה א"א לתרץ כדברים הנ"ל בדברי הרמב"ם. אך המעיין טוב בזה יראה שדין זה דאסור לפרש חטאי איתא נמי בגמ' יומא (פז:) בלא לשון זה של 'חציף עלי', אלא כהלכה הנלמדת מפסוק זה של 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה', ומתוך דברי הגמ' אלו הביא הרמב"ם דין זה להלכה, ורק הוסיף הרמב"ם לשון 'עזות פנים הוא לו' משום דברי רב כהנא בברכות שאמר חציף עלי, אך לא משום כך הביא הדברים להלכה אלא משום דברי הגמ' ביומא (והרי"ף והרא"ש הביאו הלכה זו אך בלא לשון של עזות פנים, ומשום שהביאו רק את דברי הגמ' ביומא, שכן דבר שהוא בגמ' בלשון חציף עלי אינם מביאים להלכה). וא"כ יש לחלק להרמב"ם דהלכה זו של תפילה במקום פתוח

שכל מקור הדברים הוא בדברי רב כהנא ד'חציף עלי', לכך לא הביא הרמב"ם זה להלכה כלל, והלכה זו של פירוש חטאי שבגמ' יומא מפורש דבר זה לאיסור, הביאה הרמב"ם להלכה, ואחר שהביא זה להלכה הוסיף ללמוד מדברי רב כהנא לומר אף 'דעזות פנים היא לו'. וזה מפורש בהגהות מיימוניות שם שכתב דמקור המילה 'עזות' שכתב הרמב"ם הוא מדברי רב כהנא, ורואים שלשון 'חציף' בגמ' אינו יכול להיות 'מקור' להלכה לגמרי, אך להסביר את 'חומר' האיסור וכו' שפיר אפשר ללמוד מזה. ועיין עוד בברכות בדברי רב נסים גאון והמהרש"א שכתבו שדברי רב כהנא בברכות מקורם הוא בגמ' ביומא הנ"ל. (ובאמת יש לעיין מה שהוסיף חציף עלי - אם יש דרשת חז"ל כן מפוסקים, וכן איתא בגמ' סוטה ז: אותו לשון מרב ששת 'חציף עלי מאן דמפריט חטאיה'). **וכל זה כתבנו בדרך 'אפשר' וצריך עיון - ותן לחכם ויחכם וכו'.** ואשמח לשמוע מציבור הקוראים אם מסכימים הם לשורות אלו ומקובלים עליהם דברינו, ואם יש למי מהם דבר להעיר על זה, ואקבלם בברכה. ועיין להלן במה שנביא מהרש"ש ועוד אחרונים מהלכים לתרץ השמטת הרמב"ם וכו' דין זה.

ולסיכום: נמצא שיש שלשה 'דרגות' ואפשרויות בלימוד ענין זה. א) כיון שאמר רב כהנא דין זה בלשון 'חציף עלי', אי אפשר ללמוד מהנהגה זו להלכה לרבים, ואף לא את 'חומר האיסור' (רי"ף והרא"ש). ב) כאשר יש לשון זה של 'חציף' אי אפשר לקבוע מזה להלכה, אך שפיר אפשר ללמוד מזה את 'חומר האיסור' כאשר מקור האיסור עצמו הוא במקום אחר (רמב"ם). ג) אפשר ללמוד מלשון זה של 'חציף עלי' גם מקור לאיסור, וגם את חומר האיסור (טושו"ע - ועיין להלן בביאור דבריהם).

ויש לעיין עוד בדין זה שמובא בטושו"ע אך לא נפסק ע"י שלוש גדולי עולם הפוסקים - הרמב"ם הרי"ף והרא"ש, אם אפשר לצרף השמטתם לקולא, או שברגע שזה נפסק בשו"ע לא מתייחסים לזה שהם לא הביאו דין זה. ולכאורה היה נלעג"ד בדין זה שהוא אינו מדאורייתא, ואף לא איסור דרבנן, שהיה אפשר לצרף את דעתם. וכן שמעתי מהגאון רבי ישראל גואלמן שליט"א שבשעת הדחק וכדו' אפשר לצרף מה שהשמיטו גדולי הראשונים דין להקל אף שהוא מובא להלכה בשו"ע, וכש"כ כאן שלא מבואר ברמב"ם רי"ף והרא"ש.

חקירה - ו'דין' במחלוקת רש"י והתוס'

יש לחקור ולעיין האם האיסור להתפלל בבקעה הוא מחמת שיש שם דברים צדדיים שיפריעו לו וימנעו ממנו הכוונה לתפילתו, או שמקום הבקעה בעצם הוא מקום שחסר שם כוונה לתפילה אף בלא דברים מפריעים, והנפק"מ יהיה בציוור שאין בבקעה שום דבר שמונע לכוונתו בבקעה, אם עדיין צריכים 'תוספת' שיש לתפילה במקום סגור כדי שיהיה לו את המעלה הזו.

ברש"י (בגמ' ברכות שם) כתב וז"ל: 'בבקעה - שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר'. ומשמע מדבריו

שיהיו החלונות פתוחים כנגד המזרח וכו' מפני שעל ההבטחה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת'. ולפי טעם זה צריך שיהיו החלונות לכיוון ירושלים. וראוי לציין לימוד זכות לאלו שמתפללים 'בבייטמנט' (קומת מרתף) ומקומות בלי חלונות, שבכסף משנה הלכות תפילה הביא מתשובת הרמב"ם שכתב וז"ל: 'מקומות המיוחדים לתפלת הצבור אין להצריך בהם חלונות, ומה שכתוב אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות, היינו ביחיד המתפלל בביתו כמו שהיה עושה דניאל' - שהגמ' הביאה פסוק ממה שהיה אצלו, והוא מקור לדין זה, אך בבית יוסף לא הביא את זה, אך המשנ"ב (שם ס"ק ח) כתב ואפילו בבית הכנסת כשמתפלל עם הצבור נכון ליהזר בזה, וכל שכן כשמתפלל בבית ביחיד דצריך ליהזר בזה לכתחילה.

ב. ראוי לציין שהמהרש"א (נמ' נדה שם) תירץ דברי רשב"א באופן אחר, וכתב שכיון שאין אלו איסורים גמורים אין ראוי לעבור משום כך על לאו 'לא תשנא את אחיך', אך הערוך לנר (שם) חולק וסובר שדי בכך שהקב"ה 'שונאם' כדי להתיר לנהוג כן אפילו שאינם איסורים ממש, וביעב"ץ (שם) הוכיח כן מהפסוק 'משנאיך ד' אשנא', והיעב"ץ בעצמו תירץ שראוי לשנוא רק את הנוהגים בדברים אלו בקביעות, אך רשב"א הוסיף שגם הנוהג כן באקראי 'אינו אוהבן'.

שאין הבעיה של בקעה רק בזה שיש משהו שיכול להפריע לכוונתו, אלא שצריכים דווקא 'מקום צנוע' כדי להרוויח מעלה מסויימת, ובבקעה אין מעלה זו.

ובתוס' (שם ד"ה חציף עלי) הקשו קושיא בסוגיא, שהרי מצינו ביצחק שהתפלל בשדה כדכתיב 'ויצא יצחק לשוח בשדה' (ובגמ' ברכות כו: - דרשו חז"ל שאין שיחה אלא תפילה), ותירצו התוס' שני תירוצים. (א) יש לומר שאצל יצחק היה אחרת מחמת שהיה בהר המוריה (כדאמרינן בפסחים דף פח. - שיצחק קרא להר הבית - שדה, ועל שם סופו שידע שבית השני שנבנה בזכותו, תחרב, כדכתיב 'ציון שדה תחרש' - מחצית השקל או"ח סימן צ ס"ק ו). ועיין להלן במה שנדון בתירוץ זה, ואם הוא נוגע לכל אחד בזמנינו, ולמשל כאשר רוצה להתפלל בחוץ בכותל המערבי. (ב) האיסור מיידי רק בבקעה שהוא מקום שרגילין בני אדם לעבור והולכי דרכים (ואצל יצחק היה במקום שלא יפסיקו בו עובדי דרכים).

ולדברי התוס' בתירוצו השני רואים שכל הבעיה להתפלל בבקעה הוא מחמת שיפסיקו ויפריעו לכוונתו, אך במקום שאין קיים חשש זה - וכגון אצל יצחק, שפיר אפשר להתפלל בבקעה. אך יש לעיין שלפי דבריו הגם שלא קיים בעיה 'שלילית' זו (של הפרעת כוונתו ע"י עובדי דרכים), מניין יהיה לו להתפלל את מה שמובא ברש"י אימת מלך ולבו נשבר, שלכאורה שייך רק במקום צניעות - דהיינו שיש צורך למקום בעצם ובאופן חיובי, ודו"ק. ובפשטות רואים מתירוץ זה של דברי התוס' שכל הבעיה להתפלל בבקעה הוא מחמת עובדים ושבים שיכולים להפריע את כוונתו, והוא כל כולו בעיה 'טכנית', ואין איסור להתפלל שם מחמת שצריך בעצם מקום צנוע אלא מחמת הפרעה לתפילתו, ופשוט. וא"כ בפשטות דברי הסוגיא נחלקו רש"י והתוס' בתירוץ השני בהבנת 'גדר' האיסור של תפילה בבקעה, ופשוט.

אך יש לדחות בדוחק ולומר בדברי התוס' שברגע שאין בעיה זו של עובדי דרכים, ממילא מקום זה נקרא בעצם מקום צניעות כבר, וממילא יהיה בזה מעלה זו של אימת המלך ולבו נשבר, ואין צריך מקום צניעות 'בעצם' (היינו שהוא מקום צנוע כל הזמן), וכל מקום בלי הפרעות יכול להפוך למקום צנוע, לתת לו את מעלת מקום צנוע אף אם הוא פתוח, ואין 'המקום בעצמותו' גורם (היינו בפנים או אם מחיצות) האימת המלך והלבו נשבר, אלא 'המצב' של המקום (היינו בלי אנשים שמפריעים - וממילא יהיה לבו נשבר ואימת המלך - וכן למד הט"ז בדברי התוס' - עיין להלן). אך מפשטות דברי רש"י א"א ללמוד כן, שמשמע מדבריו שיש מקומות שהמקום גורם ב'קום ועשה', ומקום פתוח אין לו מעלה זו בעצם, אף אם אין שם הפרעות, כי הרי צריך להיות במקום בפנים כדי לקבל מעלה זו של הכנעה ולבו נשבר. וא"כ אף שאפשר לומר כמהלך זה בדברי התירוץ השני של תוס', יהיה עדיין חילוק בין דבריו לדברי רש"י. ובפרט לפי מה שכתבנו לעיל בסברת המקום הסגור שהוא כדי לעורר לבו של האדם שהוא מוגבל בעצמותו, וזה הגורם לו הכנעה כלפי שמיא, נראה מוכרח מזה שבזה שרש"י כתב שהמעלה של המקום צנוע הוא מחמת ההכנעה, רואים שהוא דווקא במקום סגור ולא אף במקום שאין בו שום הפרעה, ודו"ק.

וראי לציין שבשיטה מקובצת (ברכות שם) איתא וז"ל: 'בפקתא - פירוש ברחוב במקום שבני אדם מצויין שם תמיד'. ומשמע מדבריו שאם אין בני אדם מצויין שם 'תמיד' מותר להתפלל שם, וזה ממש כדברי התוס' (בתירוץ השני). וכן בספר האגודה (ברכות פרק סוף פרק ה אות קכא) איתא וז"ל: 'אמר רב כהנא חציף

עלי האי מאן דמצלי בהדי פקתא - פירש בקעה גלויה שיש עובדים ושבים', עכ"ל. ורואים מדבריו (וכן דייק האליה רבה שם בדבריו וסיים 'וכדאי לסמוך עליו'), שסובר להלכה כמו התירוץ השני של תוס' - היינו שברגע שאין שם עובר ושם, אין בעיה בבקעה מצד עצמה.

ובעיקר בעיה זו של עובדי דרכים יש לדון, האם החשש הוא שעובדי דרכים יפריעו לכוונתו - היינו מחמת הרעש, או שהם יפסיקו לו בתפילתו בפועל, ולכאורה הוא מחמת שתיהם. ועיין להלן במה שנכתוב נפק"מ בזה.

'חידוש' בהג"ל

לעיל כתבנו שלכאורה גמ' דידן הוא המשך ומישך שייך להגמ' שלפני כן שכתבה שצריכים להתפלל בבית שיש בו חלונות - וכדי לראות את השמים וכו', וא"כ היה הו"א שטוב לילך לחוץ לגמרי, ועל זה באו דברי גמ' דידן לומר שצריך להיות בפנים בשביל ההכנעה. אך לפי פשטות דברי השיטה מקובצת ותירוץ שני של תוס' הג"ל שאין שום מעלה של תפילה בפנים בעצמותו, רק שיש איסור להתפלל במקום שיש בה עובדים ושבים, יש לומר שהמשך של הגמ' הוא לומר שהיה הו"א מחמת דין זה של חלונות (או כדי לכוון לבו או בשביל ריבוי האור) שיש עדיפות להתפלל בחוץ ממש, קמ"ל שאינו ראוי מחמת העובדים ושבים, וכדאי לוותר על מעלה גדולה זו של תפילה בחוץ - שיש בו אפילו 'צד' עדיפות, אך ברגע שאין עובדים ושבים, אולי יש באמת עדיפות להתפלל בחוץ וכמו שמצינו אצל יצחק שהתפלל בשדה. ודאיתי להכי יש לחדש ולומר 'צד', ש'אולי' מחמת זה השמיט הרמב"ם וכו' את דברי הגמ', שהרי דין זה של תפילה בבית עם חלונות יש מקור מפסוק, וא"כ רואים שיש עניין גדול שיהיה אור או שיהיה אפשרות להסתכל כלפי השמים, וא"כ מנ"ל לקרוא למי שמתפלל בחוץ 'חציף', וגם לרבות זה שיש פסוק מפורש שיצחק כן התפלל בשדה, ולא היה נוח להרמב"ם וכו' לתרץ את תפילתו של יצחק בשדה כדברי תוס', ודו"ק.

עוד בהג"ל - הסבר בתירוצו הראשון של תוס'

ובלבוש (סימן צ סעיף ה) איתא לבאר תירוצו הראשון של התוס' (וכן למד האליה רבה שם בדבריו), וז"ל: 'שאני התם שהיה הר המוריה אשר היה נעקד שם, ובוודאי היה נכנע בשברון לבו ואימת מלכו יתברך בזוכרו עקידתו אשר הצילו ממנה'. ובספר מזור וקציעה (לרבי יעקב עמדין זצ"ל - או"ח סימן צ שם) כתב קצת באופן אחר וז"ל: 'אע"פ שהיה שדה ממש, מ"מ לא דמי לשדה, דהמקום גורם אימה והכנעה מחמת קדושה יתרה שבו'. ובב"ח (או"ח סימן צ סעיף ד - וכן איתא בט"ז שם ס"ק ב) הביא עוד הסבר למה הר המוריה שאני, והוא דאף שהיה נקרא בשם שדה אך לא היה פרוץ אלא מוקף מחיצות. וכן הביא את דברי הלבוש, וכתב שזה 'טעם מדעתו ולא נהירא'. ורואים מדבריהם שאף שלא היה המקום בפנים, היה 'דבר צדדי' שגורם לו תוספת זו של לבו נשבר ואימת המלך - והוא שהיה נזכר מעקדתו, או שהיו מחיצות - ודי בזה לתת 'שם' של מקום בפנים ולגרום לו את ההכנעה ואימת המלך. ומהבנת הלבוש והב"ח וכו' בדברי תירוצו הראשון של תוס' רואים שצריך משהו 'חיובי' לגרום האימת המלך ולבו נשבר - וכגון הזכרת העקידה או מחיצות. אך לפי פשטות תירוצו השני של תוס' ברגע שלא קיימת בעיה של עובדי דרכים - שהוא עיקר הסיבה שלא להתפלל בחוץ כדי שלא יהיה דבר המונע כוונתו, אין בכך שום בעיה. וצריך לומר בפשטות וכמו שכתבנו לעיל שלפי תירוץ השני של תוס', אין יסוד הבעיה של תפילה בבקעה מחמת שאין לו מעלת המקום

בפנים (היינו מקום צנוע ש'גורם' את האימת מלך ולבו נשבר), אלא מחמת דבר המפריע לכוונתו גרידא - היינו עוברי דרכים וכו', וברגע שלא קיים חשש זה אין בעיה להתפלל בבקעה. ולפי זה יוצא בחשבון פשוט שיש מחלוקת בין שני תירווציו של תוס' בשורש האסור להתפלל במקום פתוח.

אלא דלפי התירוץ השני של תוס' צריך עיון בלשון הגמ' 'חציף עלי', שאם הבעיה להתפלל בבקעה הוא כל כולו מחמת העוברי דרכים המונעים כוונתו, ולא מחמת שצריכים מקום אחר וכדי לשבר את לבו - ושיהיה אימת המלך עליו, מה שייך לשון 'חוצפה', ומדוע מה שמתפלל במקום שיפריעו עוברים ושבים לכוונתו נקרא בלשון חוצפה, הרי איסור יש בדבר ולא לשון 'חציף עלי'. אך לפי דברי רש"י (ותירוץ הראשון של תוס') שצריכים למקום שבפועל יגרום להכנעה ולאימת המלך, ובבקעה במקום פתוח 'בעצמותו' אין את זה (ואפילו אם אין שם עוברי דרכים - ואין שום דבר שמפריע לכוונתו), שפיר שייך הלשון של חוצפה ועזות, שהרי אם הוא מתפלל בבקעה אין לו את ההכנעה, ואין לבו נשבר, ואין אימת המלך עליו, שהרי לא שייך במקום זה של בקעה, וא"כ שפיר אפשר לקרוא לו בלשון חוצפה ועזות, ודו"ק.

ולאחר מכן ראיתי שהאליה רבה (סימן צ"ס ק"ד - על דברי הלבוש שכתב 'ולא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה, מפני שכשהוא במקום צנוע חלה עליו יותר אימת מלך ולבו נשבר' - וזה בדיוק כמו לשונו של רש"י) כתב שלפי דבריו (היינו הלבוש) אף בשדה שאין בו עובר ושב אסור, אך זה לא כפי דבריו של תוס' בתירוץ השני. עיי"ש. ורואים שלמד ממש כדברינו (וכן איתא בדברי הפמ"ג אשל אברהם ס"ק ו' וכמעט כל האחרונים), היינו שיש מחלוקת רש"י ותוס' (בתירוץ השני), אם אין עובר ושב האם עדיין יהיה אסור להתפלל במקום פתוח, ושורש המחלוקת הוא כנ"ל, האם הדין שאין מתפללים בבקעה הוא מחמת משהו 'טכני' - היינו שאין יכולים לכוון שם מחמת הפרעת העוברי דרכים, או שחסר בעצמותו דבר - היינו שהוא מקום פתוח ואינו סגור, וא"כ לא די בזה שאין עוברי דרכים, שהרי עדיין אין לו דרך איך להיות לבו נשבר וכו', שרק אפשרי במקום סגור.

קושיית הבית יוסף על דברי התוס' הנ"ל

בבית יוסף (או"ח סימן צ' סעיף ה) הביא את לשונו של רש"י, ואח"כ לשונו של המהר"י אבוהב 'שמאחר שהוא במקום מגולה ואינו נכנע לפני בוראו להסתתר במקום נסתר, אע"פ שאין נעלם מנגד עיניו הרי זה עז פנים'. ואח"כ הביא את דברי התוס' (בתירוץ השני - היינו שאין בעיה להתפלל בבקעה כאשר אין שם עוברי דרכים), ותמה עליו ש'אין זה טעם לקראו חצוף', עכת"ד.

ויש 'לדייק' בדבריו שלמד שמחמת שהגמ' קרא למי שמתפלל בבקעה 'חצוף', א"כ רואים שחסר במקום בעצם דבר שיגרום לו הכנעה, לבו נשבר, ואימת המלך, ולכן יותר מתאימים דברי רש"י והמהר"י אבוהב עם לשון זה של 'חציף', שהרי הם כתבו במקום מגולה אין מעלה זו ובכל מצבים, והוא בעיה 'בעצם' עם המקום ולא דבר 'צדדי', וא"כ כאשר מתפללים במקום מגולה, חסר הכנעה לבו נשבר ואימת המלך - וא"כ שפיר אפשר לקרוא את זה 'חציף', אך תוס' שכתבו בתירוץ השני שבבקעה אף שהוא פתוח -

כאשר לא קיים החשש של עוברי דרכים אין בעיה להתפלל שם, תמה עליו שהרי אם הוא רק בעיה של הפרעות לכוונה וכו' ואין בעיה עם המקום בעצם, מה שייך לשון חציף, שמשמע שחסר שם בהכנעה ולא רק בדבר שמפריע לכוונתו - והרי למה זה 'גאווה' להתפלל במקום שאפשר שיהיה דבר שמפריע לכוונתו, אך אם צריכים המקום בפועל לגרום להכנעה ואימת המלך, וזה אין בבקעה 'בעצם', שפיר שייך לשון גאווה שהרי עכשיו בבקעה הוא לא נמצא במצב של הכנעה בפועל שהרי אין לו עזרה מן המקום - ושפיר שייך לשון 'חציף', ודו"ק. ורואים מקושיית הבית יוסף על תירוצו השני של תוס' שמי שמתפלל או שם את עצמו במצב כזה שאי אפשר לכוון - אין זה נקרא חוצפה, ולולי דברי הבית יוסף הייתי חושב שאפשר לומר שזה חוצפה לגשת לפני המלך במצב של אי-כוונה, או במקום שיש אפשרות שיפריע לך באמצע התפילה (ועיי' להלן שגביא צד כזה בדברי הראשונים), אך לא היה ניחא להבית יוסף לפרש כן בדברי תוס'.

עוד לפי דברי הבית יוסף יוצא שכאשר רב כהנא אמר 'חציף עלי' מאן דמתפלל בבקעה - התכוון להגדיר את כל מהותו של דין זה, היינו שהוא מחמת שמקום פתוח אין לו בעצם מקום של הכנעה, ולא מחמת דבר צדדי היינו שהוא חציף מחמת שאינו מקיים דין זה ומתפלל במקום שיש הפרעת העוברי דרכים וכדו' (ואף שלא מתאים גדר האיסור ללשון זו של חצוף, עצם זו שעוברים האיסור הוא חצוף), ולמד הבית יוסף שרימז רב כהנא לזה באומרו 'חציף עלי' - ולא כתב סתם רב כהנא אמר אסור להתפלל בבקעה, היינו 'להגדיר' את מהות האיסור.

תירוצו של הב"ח והמג"א בקושיית הבית יוסף על התוס'

בב"ח (שם ס"ק ד) כתב לבאר דברי התוס' (ולתרץ את קושיית הבית יוסף עליו) וז"ל: 'נראה דרצונם לומר דכיון שרגילין שם לעבור ואעפ"כ לא חשש לבני אדם רואין אותו מתפלל נקרא חצוף - לפי שאינו חושש להצנע לכת עם אלוקיו שיהא נכנע לפניו, אבל יצחק היה מתפלל בשדה שלא עבר לשם אדם מעולם, וחשיב כאילו היה במקום נסתר', עכת"ד.

ורואים מדבריו שהחוצפה הוא בזה שאינו חושש מבני אדם שיראו אותו מתפלל - וכתב 'הצנע לכת עם אלוקיו', וא"כ כאשר אין חשש של עוברי דרכים אין חסרון זה קיים. עוד יש להעיר על דבריו שהמעיין בתוס' (שתירצו איך היה מותר ליצחק להתפלל בשדה) יראה שלשונו הוא 'אי נמי בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים', עכ"ל. ומשמע שכל זמן שאין רגילות זו, לא קיים החשש, ולא צריך שיהיה מקום שלא עבר שם בן אדם מעולם - וכהא דיצחק, וכמו שהבין הב"ח בדבריו.

ועיי' עוד ברמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה יב עפ"י הירושלמי) וכן נפסק בשו"ע (יו"ד הלכות ת"ת סימן רמז הלכה כב) שכל היגע בתלמודו בצנעה - מחכים, שנאמר 'ואת צנועים חכמה', ורואים מושג של 'הצנע לכת' גם בשאר דברים, אך כאן אצל התפילה הוא יותר גרוע, ולכך דווקא גבי תפילה מצינו לדברי חז"ל אלו שחציף מאן דמתפלל בבקעה, ולא בשאר מצוות, כי הרי בתפילה יש 'מקום' מסוים להתפלל,

ג. ובבית יוסף (הנ"ל) השוה את דברי רש"י להבנת המהר"י אבוהב, והרי המהר"י אבוהב כתב בפירושו 'שמאחר שהוא במקום מגולה ואינו נכנע לפני בוראו, ולא שייך מעלה זו במקום מגולה בכלל, ואין הוא דבר שיכול לבוא 'ממילא' בבקעה אף אם אין עוברי דרכים, אלא שצריך בפועל מקום שאינו מגולה, וזה איך שהבנו כך בדברי רש"י לעיל, שכאשר כתב 'שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך' וכו', כוונתו הוא דווקא למקום צניעות שאינו מגולה, ולא די בזה שהוא מקום שאין שם מפריעים, ואע"ג שהקשה הפרישה שם את שאלת הבית יוסף גם על שיטת רש"י - היינו מה שייך לשון 'חצוף', יראה שבסוף הוא בעצמו ג"כ הסביר את כוונת רש"י עפ"י דברי מהר"י אבוהב הנ"ל, ודו"ק.

והוא יוצא ממקום ההוא לרחוב - וזה בעיה יותר גדולה ממי שלומד ברבים, שהרי פשוט שאין מקום קבוע ללימוד - והרי כתוב 'ובלכתך בדרך', וא"כ הגם שבדרך כלל לומדים בבית הכנסת, זה שלומד ברחוב וכו' אינו נראה כמתגאה, והוא הדין בשאר קיום המצוות, שהרי אין להם מקום קבוע לעשותם, משא"כ תפילה שמקומו הוא בבית הכנסת דווקא, ובודאי יש עניין שלא להתגאות במצוות בפני רבים ג"כ, ודו"ק. ובמשנ"ב (סימן א ס"ק 1 - בשם האחרונים) איתא וז"ל: 'וכן אם הוא אדם בינוני עומד במקום גדולים לא יתבייש מהם ללמוד ולעשות המצוה, אך אם אפשר לו לעשות המצוה שלא בפניהם טוב יותר, ומיהו בפני בינונים שילמדו ממנו יש לומר טוב יותר לעשות בפניהם שילמדו ממנו לעשות כמעשהו, אך יכוין לבו לשם שמים ולא להתפאר חלילה'.

ועיין גם במג"א (או"ח סימן צ ס"ק 1) שכתב עוד מהלך לתרץ את קושיית הבית יוסף על דברי התוס' (היינו תירוצו השני) איך זה יכול להסתדר עם לשונו של 'חציף עלי', שהכי קאמר כשהוא מתפלל בבקעה הוא חצוף שמראה בעצמו שאפילו יעברו עליו כל עוברי דרך לא יתבטל מכוונתו, עכ"ל.

ורואים מדבריו שהוא פירש שהמושג של חוצפה שייך למי שמתפלל בחוץ כאשר יש חשש של עוברי דרכים, מחמת שהוא מראה לכולם ובפומבי שהוא יכול לכוון בתפילתו - ושאיין מפריע לו ולכוונתו בכלל שיש עוברי דרך (ולא כמו שכתב הב"ח - שעצם זה שהוא מתפלל בחוץ ובפומבי בפני עוברי דרכים מבטל בזה עניין והצנע לכת, אלא שעצם תפילתו במקום כזה הוא מעשה), וא"כ שפיר לא שייך חוצפה זו ובעיה זו כאשר נמצא במקום שלא שייך שיעברו שם אנשים, וכדברי התוס' בתירוץ השני. ובט"ז (שם ס"ק ב) איתא לתרץ קושיית בית יוסף על תירוצו השני של התוס', וז"ל: 'ותימה על תמיהתו, דלא נתכוונו התוספות בשביל הפסקה, אלא כיון שרגילין שם בני אדם - מקרי שלא במקום צניעות', עכ"ל.

ונראה בבירור דבריו שכאשר תוס' כתבו 'בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים', הבית יוסף למד בדבריו שכל הבעיה וחשש להתפלל בבקעה הוא מחמת ש'יפסיקו עוברי דרכים', וא"כ הקשה מה שייך 'חוצפה' בזה שאנשים יפסיקו לו (ולא רצה לחלק כדברי הב"ח או הט"ז הנ"ל - שזה מחמת שהוא לא צנוע בתפילתו כאשר אנשים רואים אותו או שבטוח בעצמו ובתפילתו ואף שיש מפריעים), ועל זה הסביר הט"ז שכוונת התוספות בזה שאין עוברים ושבים, אין מעלתו מחמת זה שעכשיו לא יפסיקו לו, אלא מחמת המקום 'בעצם' - היינו ברגע שיש עוברים הוא מקרי מקום פרוץ וברגע שאין עוברים הוא מקרי מקום צנוע, וא"כ לכאורה לבו יהיה נכנע, ובהיפך אם הוא פרוץ אין לבו נכנע, ובזה שייך 'חציף' - היינו לשון גאווה בכך שאין לבו נכנע. ורואים מדבריו שלמדו את תוס' שברגע שאין עוברים ושבים המקום עצמו הוא צנוע - וממילא נכנע לבו, ואין צריך דווקא מחיצות או מקום מוסגר, כדי לשכנע לבו וכו'.

'מציאה' בהנ"ל

ראוי לציין שמצאנו בית אב בדברי הראשונים כבר ללימוד 'מעין' זה בדברי התוס', היינו לפרש שהגאווה וה'חציף' הוא מחמת עצם זה שמתפלל ברחוב בפני רבים, וא"כ יש נפק"מ אם אין שם רבים, (ודלא כדברי הבית יוסף שלמד שרק שייך לשון 'חציף' מחמת שהיה לו בפועל להיכנס בפנים, כי שם המקום גורם שיהיה לו הכנעה, וא"כ ברגע שאינו מתפלל שם שייך חוצפה וגאווה, ולא שייך לשון זה לפי תירוצו השני של תוס' שכתב שכל האיסור רק אם יש עוברים שם).

עיין בראבי"ה (הובא דבריו בקובץ שיטת קמאי - ברכות שם) שכתב וז"ל: 'אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בפקתא - פירש כיון שיכול להתפלל בביתו הרי הוא כמראה עצמו לכל שהוא רגיל בתחנונים', עכ"ל. ונראה שרואים בדבריו שאם לא היו אנשים שם - וכדברי התוס', לא היתה קיימת בעיה זו (היינו שלא היה מראה לכולם שהוא רגיל בתחנונים), וא"כ רואים שלמד שהמושג של גאווה וכו', כן יכול להסתדר אם 'פשוט' כזה שמתגאה אם יש אנשים בחוץ או לא, ולא רק אם לומדים שמחמת שהיה לו להיכנס בפנים (ששם יהיה לו לב נשבר מחמת עצם המקום) ולא עשה כן נקרא חצוף - אלא אף במצבו בחוץ ברחוב, יש לחלק בין אם יש אנשים לבין אם אין, וכאשר יש, זה נקרא 'חציף', ודו"ק.

ומצאתי מציאה גדולה בהנ"ל, שבספר האשכול (אחד מהראשונים - ורבו של הראב"ד - ליקוטים מהלכות תפילה דף לט:מ.) איתא וז"ל: 'חציף עלי מאן דמצלי בפקתא - פירוש ברחוב העיר, חדא מפני שעוברין ושבין מפסיקין אותו, ועוד מפני שהוא מראה תפלתו לרבים וכו', עכ"ל.

ורואים מדבריו ששייך לשון 'חציף' מעצם זה שיש עוברים ושבים מפסיקין אותו - ואולי יש לומר שזה חציף להתפלל להקב"ה באופן זה שאי אפשר להתכוון מחמת עוברים ושבים, והניגש למלך להתפלל במצב שיודע שלא יוכל לכוון שם, לדעתי אין חוצפה יותר גדולה מזו, וכן נראה לי לבאר את דברי האשכול, ועוד כתב מחמת שכאשר הוא ברבים הוא מראה תפלתו להם. אך ברור שלפי שתי התירוצים אם לא היו שם עוברים ושבים היה אפשר להתפלל שם, וכתירוץ השני של תוס', ובמקום שיש אנשים אף שייך לשון 'חציף' - ודלא כהבית יוסף.

ועיין לעיל ממה שהבאנו מהשיטה מקובצת וספר האגודה, שגם למדו כתירוץ השני של תוס' שכל האיסור הוא רק אם יש עוברי דרך, ורואים מדבריהם ג"כ שעדיין שייך לשון 'חציף', אך לא מבואר באיזה אופן הם פירשו את לשון זה.

לסיכום: יש כמה מהלכים להסביר את דברי התוס' למה זה נקרא 'חצוף' אם הוא נשאר ברחוב עם אנשים, כאשר היה לו אפשרות להתפלל בקום שאין אנשים (וכש"כ בפנים - אמנם לא מחמת מעלתו בעצם, אלא שהוא לא נמצא עם עוברי דרך שם: א) עצם דבר זה שמתפלל בחוץ בפני אנשים אינו צנוע - וכתוב 'הצנע לכת עם אלוקי', והוא אינו חושש לזה (ב.ח.) [כאשר מתפלל בחוץ בפני אנשים הוא מראה שלא יפריע שום דבר לכוונתו - והוא בטוח בעצמו (מג"א.) ג] עצם זה שמתפלל במקום בלי אנשים 'הופך' אותו להיות מקום 'צנוע' - וממילא לבו נשבר (ולא צריכים בדווקא מקום בפנים וכו' - וכדברי רש"י), וא"כ כאשר מתפלל בפני אנשים חסר לו מעלה זו - ולכך הוא 'חצוף' (ט"ז. ד) 'מראה עצמו לכל שהוא רגיל בתחנונים', או 'מראה תפילתו לרבים' (ראבי"ה, ואשכול. ה) מפני שעוברין ושבין מפסיקין אותו (אשכול - והסברנו שלכאורה זה חצוף לגשת להתפלל לפני המלך באופן זה).

אך כאמור לעיל, תירוץ שני זה של תוס' נדחה להלכה בבית יוסף ובשו"ע, אך הט"ז ומג"א כן ניסו לתרץ דבריו, וגם האליה רבה כתב שאפר לסמוך על דברי ראשונים שחילקו בין אם יש עוברים ושבים ובין אם אין, וכדברי התוס', ורואים א"כ שיש מקום להתחיל לדון ב'צדדים' להקל ברחוב שאין שם עובר ושב, ובפרט שהלכה זו כאמור אינו מובא ברמב"ם רי"ף והרא"ש, אך מובא בשו"ע, נראה שיש יותר מקום לצדד לקולא בזה, ובפרט שגדולי הפוסקים כן ניסו לתרץ את דברי התוס' - וכאמור לעיל. ועיין להלן במה שנביא את דעת המשנ"ב בזה.

ראוי לציין שבב"ח (שם) כתב עוד תירוץ על קושיית התוס', שיצחק לא היה מתפלל במקום פרוץ אלא בין האילנות היה מתפלל, וזהו שאמר הכתוב 'לשוח' ולא אמר להתפלל לשון המיוחד לתפילה, אלא אמר לשוח שמשמע נמי שהתפלל בין השיחים מסתתר ביניהם בשעת תפילה, עכ"ד.

ובחיי אדם (הלכות בית הכנסת - כלל יז סעיף א) איתא שהכוונה בב"ח הוא להתפלל בין האילנות שבשדה, והמשיך לכתוב וז"ל: 'ונראה לי דהא דדרשו אין שיחה אלא תפלה, יצאו להם מדלא כתיב ויצא יצחק לשדה, דמאי נפקא מינה אם לאילנות או לא (היינו מלת 'לשוח'), ולכן דרשו גם כן לשון תפלה (היינו מאחר שכתב שהלך לאילנות ולא כתב סתם שהלך לשדה מוכח שהלך להתפלל - כי הרי אסור להתפלל במקום פתוח ולכן הלך בין האילנות, וא"כ ידעו חז"ל שהלך להתפלל), ובזה (בשלח דף ס) משמע דאילנות לא מהני (לגבי דין זה של תפילה במקום פתוח) ולכן אין לסמוך על זה אלא אם כן אין לו מקום אחר, עכ"ד.

ועיינתי בזה (המובא בחיי אדם הנ"ל - פרשת בשלח דף צו בזהר עם פרוש הסולם אות שלח בבעל הסולם) וז"ל (עפ"י פירושו של בעל הסולם): 'ואם תאמר הרי כתוב ויצא יצחק לשוח בשדה, הרי שמתפללים בשדה, ומשיב משונה הוא יצחק שדבר אחר היה בו מה שלא היה בכל העולם שהיה אחד מן האבות. ועוד שמקרא זה אינו בא לכך להתיר להתפלל בשדה, כי ודאי שבשדה אחר לא היה מתפלל, וכבר בארנו לעיל ששדה זה היה השדה אשר קנה אברהם. ורואים מדברי הזהר שני תירוצים על קושיית התוס', אחד הוא דאבות שאני - ואין להביא ראיה מהם לאנשים אחרים, ועוד שהשדה היה 'שדה אשר קנה אברהם' - היינו מערת המכפלה, וא"כ לפי דברים אלו זה לא היה שדה אלא מערה.

וברש"ש (ברכות - שם) חידש לומר שתוס' רק שאל שאלתו מיצחק אבינו לשיטתו שבקעה הוא כמו שדה, וא"כ קשה מיצחק אבינו, אך נראה לו להרש"ש שבקעה הוא בית צר (והבעיה להתפלל שם אינו משום מקום פתוח אלא משום דברי הגמ' בסמוך משום בית שאין שם חלונות וביאר הרבינו יונה שהוא משום שאין ריבוי אור בבית זה, ולכן אף בבית צר שאין בו ריבוי אור לא יתפלל שם), וא"כ לא קשה מידי שיצחק היה בשדה, ואין שום בעיה בכלל להתפלל בשדה, עכ"ד. וראיתי שיש שרצו ללמוד שמחמת זה השמיט הרמב"ם רא"ש והרי"ף את דברי גמ' אלו, שדברי גמ' אלו הם המשך לדברי הגמ' שהיה ממש מקודם - היינו שיש להתפלל בבית שיש בו חלונות, ובה נכלל אף שלא להתפלל בית צר. וצריכים לומר לפי דברי הרש"ש שרב כהנא אמר שחציף לו מי שמתפלל בבית כזה, אף שהגמ' הביאה פסוק ללימוד שצריך להתפלל בבית שיש בו חלונות, מחמת שזה לא בדיוק אותו דבר - היינו שהגמ' הביאה פסוק על בית שצריך חלונות, והוסיף רב כהנא שגם יש ללמוד מזה עוד 'סניף' של דין הראשון - שבית צר שאין בו ריבוי אור אסור להתפלל בו, וא"כ יש לומר שזה נכלל ברמב"ם וכו' כאשר הביאו דין זה של בית צריך חלונות. אך יש להקשות על דבריהם וגם על דברי הרש"ש 'קושיית הבית יוסף' - היינו מה שייך לשון זו של חוצפא אם אין בו ריבוי אור בבית, ואולי יש לומר שברגע שאין בו ריבוי אור אין דעתו מיושבת להתפלל, וזה חוצפה לגשת לפני המלך ולהתפלל במצב שאין דעתו מיושבת (וכעין מה שתירץ האשכול לתרץ קושיית הבית יוסף על התוס' - עיין לעיל).

עוד כתב הרש"ש שאולי משום דברי הגמ' (ברכות לעיל ג.) שאליהו הנביא אמר לרבי יוסי 'שהיה לך להתפלל בדרך', השמיטו הרמב"ם וכו' את דין זה, שהרי רואים שמותר

להתפלל בדרך. אך לענ"ד אפשר לדחות ב'פשוטות', ששם הוא אמר לו במקום להיכנס 'לחורבה' שהוא מקום סכנה, היה לו להתפלל בדרך, ובודאי שמקום סכנה או בשעת צורך שאני, ופשוט. וכן איתא במגן אברהם (סימן צ ס"ק ו) וז"ל: 'ופשוט דעוברי דרכים מתפללים בשדה'. ויש לציין במה שענה רבי יוסי לאליהו למה הוא לא התפלל בדרך - 'מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים', שלכאורה משמע מכאן שכל הבעיה להתפלל בדרך הוא מחמת שיפסיקו לו העוברי דרכים, ולא שצריכים מקום בעצם (והיה לו לענות שהוא רצה מקום צנוע כדי להכניע לבו), וא"כ יש ראיה מגמ' מפורשת לדברי התוס' (בתירוץ השני), ולא רואים שאף אחד מן הראשונים ורוב מפרשי השו"ע וכו' התייחסו לגמ' זו להביא ראיה לנידון דידן, ויש לתרץ. ועיין בפמ"ג (משבצות זהב - סימן צ ס"ק ב) במה שכתב בזה.

עוד ראיתי אומרים שמחמת קושיא זו - היינו שיצחק כן התפלל בשדה, לא הביא הרמב"ם וכו' דין גמ' זו להלכה, שהרי יש 'פסוק' לסתור, ולא היה ניחא להם בתירוץ של התוס'. (ועיין לעיל במה שכתבנו בזה).

הלכה בהנ"ל

בשו"ע (או"ח סימן צ סעיף ה) איתא 'לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר'. והוא ממש לשונו של רש"י הנ"ל, והוא לשיטתו בבית יוסף שדחה תירוץ השני של תוס' - היינו לחלק בין מקום שיש עוברי דרכים, למקום שאין עוברי דרכים (שהרי זה לא משמע במילת 'חציף' - ועיין לעיל במה שדנו בזה). וא"כ רואים מדבריו שלמעשה צריכים מקום סגור וכו' בפועל - וכשהוכחנו לעיל. וכן איתא בביאור הגר"א (שם ס"ק ט) שהמחבר פסק כדעת רש"י (ולא כדברי התוס').

ולמעשה בדעת הרמ"א, אין הגהה כאן על השו"ע, ואף לא העיר דבר בדרכי משה (כולל דרכי משה הארוך), ונראה שהוא סובר כמו המחבר - היינו שאין חילוק בין אם יש עוברים ושבים או אין, ובכל מצב אסור, כי אם היה סובר חילוק זה (וכמו תירוץ השני של תוס') היה לו להעיר, כי הרי יש נפק"מ למעשה בזה, ודו"ק.

ובמגן אברהם (שם ס"ק ו) כתב שפשוט שעוברי דרכים יכולים להתפלל בדרך, ושמשמע מהזהר שתמיד עדיף בבית (ודלא כהתוס' בתירוץ השני שכתב לחלק בין אם יש עוברי דרכים או אין).

ובמשנ"ב (שם ס"ק יא) איתא וז"ל: 'והנה לחד תירוצא דתוספות, אם הוא עומד בצד הדרך במקום שאין מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים שרי, אך בבית יוסף ממאן בדבריהם. והנה אף שהמגן אברהם ושאר אחרונים מיישבים לדברי התוספות, מכל מקום כתבו שבזהר משמע שיש להתפלל דווקא בבית. ועוברי דרכים לכולי עלמא מותרים להתפלל בשדה, ומכל מקום כשיש שם אילנות טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל אם אין קשה עליו איחור דרכו דמקום צנוע הוא קצת על ידי זה, וכשהוא בביתו אין לסמוך על זה' (היינו להתפלל שם בחוץ ליד אילנות וכו'). ועיין לעיל ממה שהבאנו מהחיי אדם.

וראוי לציין מה שראיתי בספר שיח תפילה (להגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א - דף רצא) לגבי אלו שהולכים לים ורוצים לעשות מגיין ליד החוף, שאף שהמשנ"ב שם הביא שעוברי דרכים מותרים להתפלל בשדה, הכוונה במי שהולך בדרך רחוקה, ואין לו אפשרות להתפלל בבית, אבל לכתחילה צריך להתפלל מנחה לפני שנוסע לים כדי שלא יצטרך להתפלל במקום פרוץ, ומ"מ בדיעבד שלא התפלל מקודם

והזמן מאוחר אין ברירה אלא להתפלל שם, אלא שאם אפשר יש להתפלל על יד קיר ולא במקום פתוח לגמרי (עין להלן במה שנדון בזה), וכן לא להתפלל במקום שיש עוברים ושבים כדי שלא יפריעו לו בתפילתו, וכן שלא יכשיל אותם לעבור לפני המתפלל.

נפק"מ בין תוס' לרש"י (א) תפילה כשיש מניין בחוץ

בספר האשכול (שם) איתא וז"ל: 'הני מילי יחיד (היינו איסור זה של תפילה בבקעה) - אבל צבור דמכנשי ומצלי לית לן בה'. ורואים מדבריו שאיסור זה נאמר רק ביחיד אך לא בציבור שמתפללים.

והנה עיין לעיל שהאשכול עצמו סובר כמו התוס' - היינו שכל האיסור לא שייך אם אין עוברים ושבים בחוץ - או בגלל שאז הם לא יפסיקו לו או בגלל שאז אינו מראה להם את תפילתו, וא"כ רואים מדבריו שסבר שכל מהות האיסור הוא מחמת שלא יהיו לו מפריעים וכו', ולא מחמת שצריך 'דווקא' מקום סגור (וכרש"י). וא"כ יש לומר שכאשר יש עשרה אנשים שמתפללים ביחד שוב לא יפסיקו ויפריע להם, ורק כאשר יש אחד מתפלל לבד יפסיקו לו, אך צריך עיון בזה שהרי אם יש אנשים שעוברים ומפריעים מאי שנא אחד מאי שנא עשרה, ועוד והרי עדיין יש רעש מהם, וכתבנו לעיל שאולי החשש גם מחמת הרעש, ואיך התפילה בציבור תעזור לגבי דבר זה, ואולי החשש הוא שהעוברי דרך ממש יפסיקו לו וכלשונו שם, ובעשרה מתפללים יחד הם לא יעיצו להפריע. ולפי טעמו שבתפילה בבקעה אסור מחמת 'שמראה להם את תפילתו', הרי אם יש עשרה וכלם מתפללים ביחד, יש לומר שאין משהו שחסר בצניעותו, שהרי הוא חלק מציבור שמתפללים וכו' - ופשוט. ולפי טעמו של המג"א שאם הוא מתפלל במקום שיש עוברים הוא מראה שהוא כ"כ בטוח בתפילתו שאפילו עוברים לידו לא יפריעו לו, נראה שברגע שמתפלל עם עשרה ובמנין, לא נראה שהוא כ"כ בטוח בתפילתו - היינו שאפילו עוברי דרך לא יפריעו לו, כי הרי אם מתפללים עם עוד עשרה אנשים ביחד לכאורה זה עצמו יתן לו הכוונה, וגם הרי הסברנו ששוב עוברי דרך לא יפריעו לו.

אך לפי טעמו של רש"י שברגע שבתפילה בחוץ יש בעיה במקום עצמו - היינו שצריכים תפילה בפנים דווקא וכדי להכניע את לבו, לכאורה מאי נפק"מ יש אם יש עשרה או אין. ולפום ריהטא הייתי אומר שהאשכול כתב כן לשיטתו (שהוא כשיטת התוס' בתירוצו השני), אך לפי הבנתו של רש"י בסוגיא אולי באמת אין נפק"מ בין אם יש עשרה מתפללים או אין. וראיתי שהפוסקים כן הביאו דברי האשכול אלו להלכה, ויש לעיין בזה אם הוא לא כשיטת רש"י שהשו"ע פסק כמותו. ויש לדחות ולומר שברגע שהוא מתפלל עם עשרה אנשים, זה עצמו מכניע את לבו וגורם אימת המלך - וזה כדברי רש"י ג"כ, וצ"ע (אך עיין לעיל שהב"י כתב דדעת רש"י הוא כמו דעת המהר"י אבוהב, ובלשון המהר"י אבוהב מפורש שאסור להתפלל במקום מגולה, ולפי"ז לא שייך לומר כן בדעת רש"י). אך יש לומר עוד שאפילו אם דברי האשכול אינם כדברי רש"י, והגם שהשו"ע פסק כרש"י ולא כמו התוס', בכל זאת עדיין הפוסקים (כולל המג"א וט"ז) תירצו וכן התייחסו לדברי התוס', וגם עצם זה שדין זה אינו מובא ברמב"ם וכו', וגם שיש עוד ראשונים שכתבו כדברי התוס' - ואף האליה רבה פסק שאפשר לסמוך עליהם (עיין לעיל שהבאנו את דבריו), לכך נראה שפיר שעדיין יש לסמוך על זה בשעת הדחק. וגם לרבות אלו שכל דברי הגמ' שלנו מדובר בבית צר ולא בחוץ (עיין לעיל).

וכן המעיין בערוך השלחן (סימן ס"ק ח) יראה שצירף את דעת התוס' בתירוצו השני להלכה, מחמת שהט"ז ומג"א תירצו קושיית הבית יוסף עליו בטוב טעם.

ב) תפילה במקום עם מחיצות - בלי תקרה

בשערי תשובה (סימן צ"ט ס"ק ג בשם ספר בתי כהונה) כתב שבמקום מוקף מחיצות אף שאינו מקורה - שפיר דמי (וכן הביא דבריו במשנ"ב שם ס"ק יב). וכתב הברכי יוסף (החיד"א) שכן המנהג פשוט בתוככי ירושלים עי"ה"ק שהצבור מתפללים בבהכ"נ במקום שאינה מקורה, ורבנן דמתיבתא מתפללים מנחה וערבית בחצרות בתי מדרשות. ויש פוסקים שמקילים אפילו בקיר אחד (אשל אברהם).

ולמעשה לפי טעם רש"י שהבעיה של תפילה בבקעה הוא מחמת 'עצם המקום', כי צריך מקום בפנים וכו' כדי להכניע לבו, אפשר להתחיל לדון אם זה שיש לו מחיצות ואינו מקורה או שיש לו אפילו מחיצה אחת וכו', די לגרום לו את ההרגשה הזו שהוא לא נמצא כל כולו בחוץ אלא 'מקצת' בפנים - וזה דרגה מספקת לגרום לו אימת המלך וכו' לתפילה. אך לפי תוס' שהבעיה של תפילה בחוץ הוא 'טכני' - היינו שלא יפסיקו לו עוברי דרכים, אם הוא מקום מוקף מחיצות אפילו אינו מקורה, ודאי יש לשמוע שלא יהיה בעיה זו של הפסקת עוברי דרכים כלל, אך אם יש קיר אחד איך זה יעזור. אך יש לומר שברגע שהוא מתפלל ונמצא ליד קיר אחד יש לו מספיק 'הגנה' שלא יפסיקו בו עוברי דרכים, והרי אם אדם רואה את חברו ליד קיר יש פחות סיכוי שהוא יפריע לו, משא"כ אם הוא רואה אותו במקום פרוץ. אמנם יש לציין שאם החשש מחמת 'הרעש' של העוברי דרכים איך עוזר להתפלל ליד 'קיר' אחד, ואפילו להתפלל במקום מוקף במחיצות אך אינו מקורה. אך יש יותר מקום להקל אף לדברי התוס' אם יש ציבור של אנשים שמתפללים ביחד במצב כזה שהרי אז אין חשש זה של עוברי דרכים (עיין במה שכתבנו בזה לעיל). ופה אנו יאמר היות שהשו"ע פסק כטעמו של רש"י והוא העיקר אפשר שפיר לסמוך על זה להקל. ופשוט דאף לדעת רש"י שאיסור זה של תפילה בבקעה הוא משום שאין לו את המעלה של הכניעת הלב שיש במקום צנוע יותר ולא מחמת הפרעת העוברים וכו', אך וודאי נראה דאף לדעתו וודאי שיש איסור להתפלל במקום שיפריעו לו עוברים ושבים או כל דבר אחר שיתבטל לכוונתו, וא"כ צריך לתרץ אף לדבריו וכמו שתירצנו בדברי התוס' גבי בעיה זו.

ויש לציין שכל מחיצה שגורם למקום להיות יותר צנוע או שלא יפסיקו עוברי דרכים, עוזר לדין זה (ולכאורה אפילו מחיצה של בני אדם בשעת הדחק), ואין דין מחיצה זו תלויים בדיני מחיצה בשבת או סוכה וכו', כי אין 'דין' מחיצה פה בעצם, וכל תכלית המחיצה הוא שיהיה יותר צנוע ושיגרום שלא יפסיקו עוברי דרכים, וכל דבר שעוזר למטרה זו שפיר דמי, אך הוא לא מוגדר כמחיצה בשאר מקומות, וגם מה שמוגדר כמחיצה בשאר מקומות לאו בדווקא יעזרו בנידון דידן.

ג) תפילה בכותל המערבי

הנה לעיל הבאנו את דברי התוס' שיצחק היה מותר להתפלל בשדה מחמת שזה היה הר המוריה, והבאנו שהלבוש ביאר שמחמת שבהר המוריה היה נעקד שם, ובוודאי 'היה נכנע בשברון לבו ואימת מלכו יתברך בזוכרו עקידתו אשר הצילו ממנה'. וא"כ זה סברא ששייך רק ליצחק ולא לדורות, ופשוט. ואף לדברי הזהור שנתפילתו של יצחק היתה בשדה שקנה אברהם, אין להביא ראיה מזה לגבי תפילה בכותל המערבי. אמנם במור וקציעה כתב

'טיולים ומנייני קורונה'

לכל אלו שהולכים לטייל, וודאי שעדיף להתפלל קודם יציאתו, אך לא תמיד זה דבר אפשרי, וא"כ הם בגדר עוברי דרכים שאין להם ברירה שאפשר להקל בדיעבד וכו"ל. וגם לפי דעת תוס' בתירוץ השני אם הם מוצאים מקום שאין שם אנשים הוא תפילה לכתחילה, ואף אם הם לא מוצאים מקום כזה, אם הם מתפללים עם מניין ביחד - יש עוד צירוף להקל, ובדרך כלל הם יכולים גם להיצמד לאילנות או קיר - וא"כ יש להם עוד צירוף להקל. ואפשר לצרף כל הנ"ל למנייני הקורונה, שהרי בדרך כלל זה במקום שאין שם עוברי דרכים, וגם יש קיר או מחיצות, וגם יש ציבור של עשרה שמתפללים יחד, ובכל הנ"ל ראוי יותר להרגיש את אימת המלך שהוא כל המעלה של התפילה בפנים, והקב"ה יקבל את תפילתם באהבה וברצון.

'עצרת תפילה ברחובה של עיר'

הנה מבואר בכמה מקומות בש"ס שהיו מתפללים אף תפילת שמונה עשרה ברחובה של עיר (עיין במשנה תענית טו., ובגמ' מגילה דף כה:), ולא הביאו הראשונים ופוסקים את דבר זה בנוגע לסוגיא דידן, ולא ראיתי מי שהעיר בדבר. ויש לעיין בסיבות ההיתר, ואם זה דומה לעצרת תפילה בזמנינו, שיש לומר בודאי כאשר כולם ביחד במספר גדול של אנשים אין חשש של הפרעות ע"י עוברי ושבבים (ודומה למה שהבאנו לעיל מהפוסקים שאם יש עשרה ביחד אין איסור זו נוחה), ואולי סוגיא זו הוא מקור לספר האשכול הנ"ל שרצה להתיר אם יש מניין של אנשים, וצ"ע. אך כאמור לעיל הא נחא לדברי תוס' שכל הבעיה של תפילה במקום פתוח הוא מחמת העוברים ושבבים, אך לשיטת רש"י (וכן נפסק כשיטתו בשו"ע), יש לעיין למה היה מותר להם להתפלל ברחובה של עיר. ואולי מחמת גמ' זו הרמב"ם וכו' השמיט דברי גמ' דידן להלכה. אך אח"כ מצאתי שברמב"ם (הלכות תפילה פרק יא הלכה כא) כתב וז"ל: 'רחובה של עיר אע"פ שהעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות מפני שהקיבוץ רב ואין בתי כנסיות מכילין אותן, אין בו קדושה מפני שהוא עראי ולא נקבע לתפלה' וכו'. ורואים מדבריו שהסיבה שהיו מתפללין שם הייתה מחמת שאי-אפשר היה להתפלל בבית הכנסת או מקום סגור מחמת כמות האנשים. וא"כ יש לומר שגם לפי דברי רש"י במקום שאי-אפשר הרי התפילה בחוץ אינו מעכב בדיעבד, וגם לפי דברי הרמב"ם יש לומר שהם רק התירו את זה בדיעבד במקום שלא היה אפשר להתפלל בלי זה, וא"כ שוב אין להביא ראיה משם לגבי סוגיא דידן, ודו"ק.

וגבי עצרת תפילה בזמננו, בדרך כלל לא מתפללים שם, ובפשטות הלכה זו נאמרה רק לגבי תפילת שמו"ע, מלבד זה שאפילו אם מתפללים בהעצרת יש יותר מעשרה שם, וגם אין שום חשש של עוברי דרכים, ועוד הוא מקום שאי אפשר באופן אחר שהפוסקים הקילו בזה - ויש לנו ראיה לכאורה מגמ' מפורשת לפוסקים אלו (ואולי זה מקורם) לגבי התפילה בתענית ברחובה של העיר, ובעצרת אם יש רבוי אנשים - בדרך כלל זה לא בטיחות לעשות את זה בפנים. ואם אפשר בשעת שמונה עשרה להיצמד לקיר או לרכב, ובלי לדחוף וכו' ובאופן נעים 'קדוש יאמר לו', אך אף בלי זה יש להקל בשופי.

שהמקום גורם אימה והכנעה מחמת קדושה יתרה שבו, ולפי דברים אלו יש לדון שבכותל שהוא מקום תפילה לכלל ישראל לדורי דורות, 'עצם' המקום גורם הכנעה וכו', אף שהוא נמצא בחוץ. ובב"ח הביא עוד הסבר למה הר המוריה היה שאני, והוא אף שהיה נקרא בשם שדה, אמנם לא היה פרוץ אלא מוקף מחיצות. ויש שכתבו שברגע שיש קיר אחד הוא מוגדר כמקום צנוע - וכבר שייך סברת רש"י של להכניע לבו, ודי בזה לגרום ההכנעה.

וכל זה כפי תירוצו הראשון של תוס' (וגם בפשטות איך רש"י היה מתרץ הנהגתו של יצחק - שהרי חייב לתרץ באחד האופנים האלו, ולא יכול לתרץ שלא היו שם עוברי דרכים, שלשיטתו אין נפק"מ בזה, ודו"ק), אך לפי תירוצו השני של תוס' אין נפק"מ אם יש הכנעה וכו', אלא העיקר חשש הוא שמא יפסיקו בו עוברי דרכים. אמנם מחמת שכותל המערבי אינו 'דרך' אלא מקום שמיועד לתפילה לכלל ישראל מדורי דורות (והשכינה לא זזה משם) נלענ"ד שאפשר להקל בזה בשופי אף לתירוץ השני של תוס', ולרבות זה שיש תמיד עשרה אנשים שמתפללים ביחד (שזה ודאי עוזר לשיטת התוס' וכמו שכתבנו לעיל), ואף האומר תחינות ותהילים לבד שם אפשר להקל, כי לכאורה רק מצאנו דין זה כלפי שמו"ע ולא שאר התפילה, ומצאתי כן במפורש באשל אברהם (בוטשאטש) שדווקא בתפילת שמונה עשרה הוא דקפדינן בהא מילתא אבל לא בשאר תפילות, ודוקא גבי יצחק הוא דקשיא ליה משום דהתם איירי בתפילת י"ח דהרי התפלל שם תפילת מנחה, ובדבריו מבואר דאפילו בפסוקי דזמרה נמי ליכא קפידא, וכל שכן בתפילות אחרות לבטל גזירות רעות וכדומה בודאי לא מצינו להאי איסורא.

ולמעשה שאלתי כמה מפוסקי זמננו האם בכותל המערבי שכידוע יש שם שטח שהוא פתוח לשמים, ושטח פנימי שהוא מוקף מחיצות ותקרה, אם יש הידור ליכנס להתפלל דווקא בשטח הפנימי שהוא סגור במחיצות. מהגאון רבי ישראל גואלמן שליט"א והגאון רבי מאיר סירוטה שליט"א שמעתי שאפשר להתפלל לכתחילה אף במקום הפתוח. ומהגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א שמעתי שמותר להתפלל לכתחילה ליד הכותל במקום הפתוח, מחמת שיש שם קירות מסביב.

ד) תפילה במקום פרוץ או בבית שאין בו חלונות

במשנ"ב (שם ס"ק י בשם הפמ"ג) הביא שבית שאין בו חלונות - ובקעה, טוב יותר להתפלל בבית שאין בו חלונות מבקעה. וזה חידוש, שהרי בית שיש בו חלונות למדו מפסוק, ודין זה של בקעה אין מקורו מפסוק. אך יש לומר בפשטות שלפי רש"י הגם ששני דינים אלו יסודם הוא בהכנעת לבו (היינו חלונות וגם האיסור להתפלל בבקעה), בודאי יש ענין הכנעת לבו להתפלל במקום סגור שהוא מעלה הנצרכת לו בכל עת תפילתו וכו' שיתפלל בהכנעה יותר, יותר מענין זה של חלונות שיוסיפו לו כוונה רק ברגע שיתבטל מכוונה ראויה בתפילת שמו"ע וע"י מראה השמים יחזור לכוונה הראויה. ולפי דברי התוס' שהבעיה להתפלל בחוץ הוא מחמת בעיה טכנית שיפריעו לו אנשים, (וכתבנו לעיל דאף לרש"י לכאורה יש בעיה להתפלל במקום עם הפרעות) בודאי תגבר ענין התפילה בפנים שהוא מעיקרי הכוונה, מתוספת דבר זה לקבל הכנעה מהחלונות או תוספת אור וכו', ופשוט.